

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

25.05.2022

м. Київ

№ 156

Феноменологія війни Росії проти України
як об'єкт гуманітарних досліджень

Заслухавши та обговоривши доповідь завідувача відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України доктора історичних наук О.Є.Лисенка «Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень», Президія НАН України констатує, що переведення антиукраїнського курсу РФ у фазу відкритої експансії та повномасштабної збройної агресії актуалізує цілий комплекс проблем, які вже тепер чи незабаром мають стати об'єктом системного наукового осмислення.

Після розпаду СРСР та дуже короткого періоду появи ембріональних паростків демократії Росія знову стала скочуватися в трясовину авторитаризму. За визначенням американського вченого Френсіса Фукуями, в Росію прийшла анархія, в умовах якої олігархи вкрали більшу частину активів старої держави і злилися з державним апаратом. Успадкувавши генетичну імперську схильність покладатися винятково на силу, російське керівництво, на переконання вченого, не змогло зрозуміти, що у людей існує органічна, внутрішня потреба у демократії.

У методологічному сенсі важливо визначитися з назвою та хронологічними рамками воєнної агресії Росії проти України, що мають окреслювати їхню онтологічну сутність. Доцільною видається така назва: «Війна Росії проти України 2014–2022 рр.» або в спрощеному вигляді – «Російсько-українська війна».

Оскільки війна триває вже вісім років, існують підстави для її характеристики і типологізації. По-перше, у цій війні поєднуються елементи війн п'ятого і шостого поколінь. В основу концепції воєн п'ятого покоління було закладено масове застосування ракетно-ядерної зброї, при якій жодні цілі не досягаються, але є загроза загибелі цивілізації або окремих континентів. На зміну війні п'ятого покоління приходить війна, метою якої є підриг економіки, системи управління, життєдіяльності держави та знищення військових об'єктів.

Сама концепція воєн шостого покоління базується на принципі широкомасштабного використання високоточної зброї. Війну шостого покоління можна визначити як безконтактну без'ядерну війну стратегічного масштабу. Головною метою протиборчих сторін є розгром економічного потенціалу супротивника, а також зміна його політичного ладу. До принципових відмінностей війн шостого покоління, крім масованого використання високоточної зброї, також слід віднести створення єдиного інформаційного поля, в рамках якого діє все військове угруповання протиборчої сторони. Тобто, бойові дії ведуться в режимі реального часу при постійному обміні інформацією між частинами, підрозділами, окремими одиницями техніки і навіть (за можливості) між окремими військовослужбовцями.

По-друге, у цьому протистоянні виразно простежуються елементи тотальної війни, якій притаманні подвійна участь цивільних осіб (як активно діючих, так і жертв), радикальні, тотальні методи її ведення, грубе порушення положень Гаазької та Женевської конвенцій, тенденція до тотальної мобілізації і контролю. Німецький дослідник Штіг Фьорстер наголошує: «Політика тотальної війни означала не що інше, як підпорядкування практично усіх сфер людського існування централізованому контролю керівництва». Одним із структурних елементів тотального контролю є всеосяжна цензура і пропаганда. Нинішня ситуація в РФ цілком уможлиблює її накладання на цю матрицю.

По-третє, керівництво РФ цілеспрямовано і свідомо здійснює політику геноциду в Україні. Так, розвідслужби Великої Британії заявили, що до планів президента РФ Путіна входили масові страти, які мали чинитися російськими військовими та розвідувальними службами на окупованій території України. Принципово важливим при цьому є те, що кількість жертв для визнання таких дій геноцидом не має значення. Натомість необхідною умовою вважається цілеспрямований намір знищення. Навіть за першого наближення до проблеми заперечення здійснення політики і практики геноциду з боку російської сторони в Україні видається неможливим, хоча можна припустити: російські юристи зроблять усе, аби нівелювати це звинувачення.

По-четверте, за всієї дискусійності проблеми має право на існування гіпотеза про світовий характер цієї війни вже у нинішній фазі протистояння.

Вченими України вперше у вітчизняній та світовій науці вже досить детально досліджено явище світової гібридної війни в контексті російської агресії проти України на фоні системної кризи світової безпеки. Зокрема, фахівцями Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України та Національного інституту стратегічних досліджень видано: Національну доповідь «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі»

(за ред. академіка НАН України Е.М.Лібанової), монографію «Світова гібридна війна: український фронт» (за ред. академіка НАН України В.П.Горбуліна), Національну доповідь «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» (за ред. академіка НАН України С.І.Пирожкова). Академік НАН України В.П.Горбулін видав фундаментальну працю «Як перемогти Росію у війні майбутнього».

Науковцями Інституту історії України НАН України з цієї проблематики видано монографії: «Русский мир» в Україні: на краю прірви» (член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова), «Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витoki та геополітичні впливи» (член-кореспондент НАН України Я.В.Верменич) та ін.; аналітичні доповіді: «Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витoki, політична технологія, інструмент агресії» (за ред. академіка НАН України В.А.Смолія), «Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи» (відп. ред. член-кореспондент НАН України Г.В.Боряк), аналітичні записки «Історичний контекст формування проекту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі» (академік НАН України В.А.Смолій, член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова), «Донбас і Крим: місце в модерному національному проекті» (член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова та ін.).

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України опубліковано праці: «Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях» (за ред. В.Кулика), «Експертне середовище Білорусії про сучасні виклики та інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі» (М.В.Горбатюк), «Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання» (член-кореспондент НАН України О.О.Рафальський, В.О.Котигоренко та ін.), «Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою» (М.С.Кармазіна та ін.), «Ієрархія цінностей населення Сходу та Півдня України: етнополітичний аспект в умовах російської агресії» (В.А.Войналович та ін.).

Вченими Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України видано монографії: «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи» (І.Г.Патер та ін.), «Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор» (М.Р.Литвин та ін.).

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» видано монографії: «Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.)» (за ред. члена-кореспондента НАН України А.І.Кудряченка), «Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору» (за заг. ред. А.Г.Бульвінського) та «Війни історичної пам'яті: «never more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії)» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко, В.В.Якуба).

З огляду на викладене можна стисло позначити кілька векторів фундаментального осмислення представниками гуманітарних наук:

1. Світоглядний (ідеологічні конструкти в Росії новітнього часу; духовні «скрепи» «Святої Русі», концепт «руського міра»; «українська ідея» крізь призму державного будівництва; цивілізаційна суб'єктність України і Росії).

2. Політико-правовий: ретроспектива міжнародних відносин ХХ – початку ХХІ століть у світовому та євроатлантичному просторах; складання кількох центрів впливу; формування світової та регіональної систем безпеки; війни та збройні конфлікти як інструмент зовнішньої політики; Україна як актор міжнародного життя: проблема правосуб'єктності; російсько-українські відносини на рубежі ХХ–ХХІ століть; перспективи трансформації системи колективної безпеки на нових засадах; принципово новий формат колективної безпеки для України; глобальні інструменти регулювання міжнародних відносин (ООН, НАТО та інші); можливості стратегічного планування і моделювання складних політичних та соціально-економічних процесів і явищ.

3. Економічний: матеріальні збитки України від війни та окупації і способи їхнього відшкодування; стратегії виживання різних категорій населення в умовах війни та окупації; моделі економічного розвитку у минулому і майбутньому; проблеми стагнації криз, прогресу, конкурентоздатності, креативних проєктів та перспективних брендів, спроможних забезпечити економічний прорив в умовах глобалізації; плани, механізми й алгоритм відновлення економічної та соціальної інфраструктури України; внутрішні й зовнішні ресурси відбудови; форми інтеграції України в економічні відносини сучасного світу в контексті руху до членства у Європейському Союзі.

4. Соціогуманітарний: людські втрати України у війні; демографічні процеси в Україні, спричинені війною; проблеми біженців та переміщених осіб; лікування, фізична і психологічна реабілітація, ресоціалізація, форми соціальної підтримки військовослужбовців і цивільних жертв війни; досвід масового насильства, масовий посттравматичний синдром і засоби його подолання; форми соціальної солідарності та волонтерський рух як новітній феномен соціальної самоорганізації.

5. Філософський та психологічний: життя і смерть на війні; етичний вимір і проблема особистого, групового і колективного вибору; моделі поведінки в умовах воєнних екстрем; світ після війни: гуманізація чи дегуманізація?

Необхідно констатувати, що частина згаданих явищ та процесів мають завершений, а інша частина – незавершений характер, що ускладнює їх аналіз та вихід на обґрунтовані висновки, узагальнення, асоціативні ряди. В останньому випадку нині вченим слід у максимально можливий спосіб акумулювати емпіричні матеріали, статистичні дані, в яких фіксуються сучасні події. Це дасть змогу після завершення війни завдяки новітнім аналітичним процедурам генерувати фундаментальне знання, що матиме не тільки суто теоретичне, а й практичне значення для вироблення оптимальних рішень у всіх сферах внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави, врахувати складні і навіть трагічні уроки минулого.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь доктора історичних наук О.Є.Лисенка «Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень» взяти до відома.

Схвалити діяльність установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України щодо організації системного дослідження проблематики російсько-української війни 2014–2022 рр.

2. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій), Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» (член-кореспондент НАН України А.І.Кудряченко), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О.О.Рафальський), Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України (доктор історичних наук І.Я.Соляр) вважати одним із пріоритетних напрямів розвитку історичної науки в НАН України розроблення актуальних проблем міжнародних відносин, зокрема українсько-російських, воєнної історії та військового будівництва, популяризацію цього сегмента історичних знань.

3. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій):

3.1. Створити Центр воєнно-історичних досліджень при відділі історії України періоду Другої світової війни.

3.2. В «Українському історичному журналі» розширити тематичний спектр публікацій, пов'язаних з історичними передумовами, перебігом та наслідками російсько-української війни.

4. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О.О.Рафальський), Державній установі «Інститут всесвітньої історії

НАН України» (член-кореспондент НАН України А.І.Кудряченко), Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича (доктор історичних наук І.Я.Соляр), Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України (доктор юридичних наук О.В.Скрипнюк), Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського (доктор історичних наук Г.В.Папакін):

4.1. Організувати систематичне проведення наукових конференцій, круглих столів, дискусій з тематики російсько-української війни та оприлюднення їх матеріалів.

4.2. Забезпечити видання монографічних досліджень, археографічних праць з тематики російсько-української війни.

4.3. Налагодити систематичну наукову співпрацю з Міністерством оборони України, Національним університетом оборони України ім.І.Черняховського, Національною академією сухопутних військ ім.гетьмана Петра Сагайдачного, музейними установами воєнного профілю, громадськими інституціями, ЗМІ з метою всебічного дослідження російсько-української війни та формування історичної пам'яті про неї.

5. Першому віцепрезиденту НАН України академіку НАН України В.П.Горбуліну, віцепрезиденту НАН України академіку НАН України С.І.Пирожкову, віцепрезиденту НАН України члену-кореспонденту НАН України О.О.Рафальському у місячний строк опрацювати питання та підготувати пропозиції щодо створення міждисциплінарного науково-дослідного центру з дослідження сучасної Росії та українсько-російських відносин.

6. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В.А.Смолій) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

Вячеслав БОГДАНОВ